

De burakumin

Discriminatie in Japan

INLEIDING

De Amerikaanse antropoloog Shimahara Nobuo beschreef in 1971 het geval van een Japanse jongeman die met een kapster trouwde. Zij trok bij hem in, maar de volgende dag kwamen haar ouders met een politieman naar het huis van de jongeman. Zij ontkenen de wettigheid van het huwelijk en wilden hun dochter mee terug naar huis nemen. Zij dreigden dat de politieman haar anders zou arresteren, omdat zij nog niet de officiële leeftijd had om te trouwen zonder toestemming van haar ouders. Onder begeleiding van de politieman werd zij naar huis gebracht en daar door ouders en andere familieleden bewaakt. Zij wist echter te ontsnappen en een veilig adres te bereiken. Een paar maanden later had zij de officiële meerderjarigheid (toen vijftienvintig jaar) wel bereikt en kon zij zonder toestemming van haar ouders trouwen.

Waarom gingen deze ouders zo ver om hun dochter te weerhouden van een huwelijk met deze jongeman en waarom werkte een politieman hieraan mee? Het antwoord is simpel: de jongeman behoorde tot de Japanse bevolkingsgroep van de *burakumin*. Het wordt door veel Japanners als een schande beschouwd, wanneer hun zoon of dochter met iemand van deze groep wil trouwen. Dit vooroordeel leeft ook onder veel politieagenten en politici, al zal het niet gauw publiekelijk worden geuit.¹ Nog steeds vinden in Japan familiedrama's plaats over zulke gemengde huwelijken, variërend van het niet doorgaan van het voorgenomen huwelijk en scheiding tot vluchtelingen, rechtszaken en zelfmoorden.

De *burakumin* vormen een autochtone bevolkingsgroep, waarvan de leden worden gediscrimineerd op grond van hun afstamming. Hun worden afwijkende uiterlijke kenmerken toegeschreven en er wordt zelfs beweerd dat zij tot een ander, niet-Japans ras behoren. In tegenstelling tot veel andere minderheden zijn zij echter etnisch en sociaal-cultureel juist niet te onderscheiden van de meerderheids-Japanners, en zij worden dan ook wel 'Japans onzichtbare ras' genoemd.

De meesten van hen stammen af van groepen die al sinds eeuwen beroepen uitoefenen die hen in de ogen van de Japanners onrein maken. Er bestonden plaatselijk allerlei namen voor deze groepen, maar in de Tokugawa-periode (1603-1867) raakte de benaming *eta* ('veel vuil' of 'veel onreinheid') in zwang als officiële betiteling van deze groep. Voor een andere gediscrimineerde groep uit deze periode (die later ook ten dele in de *burakumin* is opgegaan) werd de term *hinin* ('geen mens') gebruikt. Hoewel in een zeer vroeg stadium al boerengemeenschappen on-

der de *eta* en *hinin* zijn ontstaan, kan wel degelijk worden gesproken van een sterke historische relatie tussen de uitgeoefende beroepen en de discriminatie.

In 1871 werd een edict gepubliceerd ter emancipatie van de *eta* en de *hinin*.² Wat ook de oorsprong van de verachting voor deze en andere, verwante groepen geweest moge zijn, deze houding was inmiddels diep geworteld in de Japanse samenleving en het edict maakte dan ook geenszins een einde aan de discriminatie. Integendeel, de vroegere *eta* en *hinin* verloren de monopolies die zij vanouds hadden bezeten in bepaalde onrein geachte beroepen (die nog een vorm van bestaanszekerheid hadden geboden) en werden nu ook op die terreinen door de meerderheids-Japanners verdrongen. Aangezien zij op andere terreinen door discriminatie slechts moeizaam aan de slag konden komen, raakten zij nu zelfs in een nog minder benijdenswaardige positie dan voorheen.³

Vanaf 1871 werd de term *burakumin* de officiële aanduiding voor de oude *eta* en *hinin*. Men bleef onder de bevolking en vóór de Tweede Wereldoorlog zelfs in officiële stukken deze en andere denigrerende termen gewoon gebruiken. *Burakumin* is een vrij neutrale term, die eigenlijk dorpelingen (van *buraku* voor dorp en *min* voor mensen) betekent en ook in die oorspronkelijke betekenis wel wordt gebruikt. *Buraku* wordt vaak gebruikt om de dorpen of wijken aan te geven waar *burakumin* woonachtig zijn.⁴ Ik zal de term gebruiken voor het heden en de termen *eta* en *hinin* alleen in een specifiek historische context.

Het Japanse onderzoek naar de 'rassendiscriminatie' ten opzichte van deze groep is opgesplitst in sociologisch en historisch onderzoek. De sociologische benadering is vooral gericht op het aan de kaak stellen van de hedendaagse discriminatie, als middel in de emancipatiestrijd. In sterk beschrijvende verhandelingen wordt steeds geconstateerd ('getuigd') hoezeer de *burakumin* worden achtergesteld. Hoe terecht dit getuigen ook is, er kan niet mee worden verklaard waarom juist deze groep wordt achtergesteld en alle andere mensen in een vergelijkbare economische positie niet. In de historische benadering wordt meer waarde gehecht aan het ontdekken van de wortels van de discriminatie. Hierbinnen bestaan twee scholen, die elkaar fel bestrijden. De minderheidsopvatting wordt vertegenwoordigd door degenen die de wortels zoeken in het ontstaan van negatieve beeldvorming (stereotypering en stigmatisering) in de periode vóór 1600. Ze probeert de keuze van de gediscrimineerde groep te verklaren, dus de vraag waarom juist leerbewerkers en andere onreine groepen vanouds werden gediscrimineerd en niet bijvoorbeeld kooplui of geldschietters.⁵ Een zwak punt is dat de overdracht van het stereotype van een beroepsgroep naar een bevolkingsgroep en het onomkeerbaar worden van het vooroordeel niet kunnen worden verklaard.

De heersende school is van mening dat de wortels liggen bij het vastleggen van de zeer strikte sociale scheiding tussen de voorlopers van de *burakumin* en de overige Japanners in het tijdvak na 1600, de zogenaamde Tokugawa-periode. De Tokugawa-sjogoens (die in plaats van de keizer de feitelijke macht in handen hadden) hebben zich namelijk zeer ingespannen om een rigide standensysteem af te dwingen in geheel Japan, waarbij de *eta* en de *hinin* helemaal onderaan kwamen en eigenlijk zelfs geheel buiten het systeem vielen. De rol van de overheid in het ontstaan van de discriminatie wordt door hen dan ook zeer benadrukt.⁶ Voor deze opvatting pleit dat de meeste *buraku* niet verder terug lijken te gaan dan de Tokugawa-periode, maar

daarmee wordt niet verklaard waarom juist *eta*, die al voor 1600 waren ontstaan, moesten worden gediscrimineerd, en evenmin waarom deze discriminatie ook na het verdwijnen van dit standensysteem bleef voortbestaan.⁷

In het Japan van na het emancipatie-edict van 1871 is ontegenzeggelijk sprake van twee verschillende vormen van discriminatie. In het geval van lagere sociaal-economische klassen vindt discriminatie plaats op grond van iemands beroep en sociale status (als het gevolg van economische uitbuitingspatronen). In het geval van de *burakumin* vindt discriminatie plaats onafhankelijk van hun beroep of sociale status, en op grond van het door afstamming en woonplaats bepaalde lidmaatschap van deze bevolkingsgroep, hetgeen men 'rassendiscriminatie' zou kunnen noemen. Wij weten dat hun vroegste voorlopers in de eerste plaats werden gediscrimineerd als beroepsgroep. Er moet dus op een gegeven moment een omslag hebben plaatsgevonden van discriminatie op grond van beroep naar discriminatie op grond van afstamming en woonplaats. Bij deze omslag werd het beroepsgebonden stereotype overgedragen op de gehele bevolkingsgroep in kwestie. Deze overgang kan goed worden verklaard met behulp van een model dat Van Arkel heeft ontwikkeld voor het verklaren van het negentiende-eeuwse antisemitisme.⁸ De voornaamste elementen uit de twee gangbare Japanse historische verklaringen kunnen zo tevens worden verenigd: de vorming van stereotypen over bepaalde beroepsgroepen (vóór 1600) en het ontstaan van een sterke en onomkeerbare sociale scheiding tussen de voorlopers van de *burakumin* en de meerderheids-Japanners (na 1600). Hierin wijkt mijn benadering fundamenteel af van het bestaande Japanse en daardoor sterk beïnvloede westerse onderzoek.⁹ Los van het intrinsieke belang heeft het onderzoek naar de discriminatie van de *burakumin* ook grote betekenis voor de studie van rassendiscriminatie in het algemeen. Deze studie is eigenlijk vanouds beperkt tot gevallen in West-Europa en Noord-Amerika, dan wel landen waar rassendiscriminatie in belangrijke mate het gevolg is van westerse expansie. Bij de Japanse *burakumin* gaat het om een geval van rassendiscriminatie in een moderne industriële samenleving, die op het punt van sociaal-economische en politieke aspecten goed vergeleken kan worden met het Westen. De discriminatie van deze groep is geheel binnen de Japanse cultuur ontstaan. In dat opzicht verschilt ze van de meeste goed onderzochte vormen van rassendiscriminatie, waar de westerse invloed steeds een doorslaggevende rol speelt. Voorts is het bestaan van de *burakumin* zelf geheel het produkt van discriminatie, en ontleen zij hun groepsidentiteit (voor zover daarvan al sprake is) niet aan een eigen godsdienst of gemeenschappelijke etnische herkomst. Al deze factoren te zamen maken de bestudering van dit geval buitengewoon relevant voor het ontwerpen van sociologische of sociaal-historische hypothesen die meer dan één geval beogen te verklaren.

BURAKUMIN IN HISTORISCH PERSPECTIEF

Het ontstaan van een stigma

Waarom bepaalde groepen uiteindelijk tot de *eta* en de *hinin* werden gerekend, kan alleen worden verklaard door stil te staan bij de factoren die van invloed waren op

hun ontstaan. Een belangrijke rol speelden ideeën over de onreinheid van bepaalde gebeurtenissen en handelingen die verband hielden met dood en ziekte. Al voor de introductie van het boeddhisme vanuit China in de zesde eeuw, waren zulke ideeën in de Japanse godsdienst aanwezig. Het boeddhisme met zijn verbod op het doden van levende wezens versterkte deze tendens. Als gevolg hiervan ging men op een gegeven moment beroepen waarbij zulke handelingen regelmatig werden uitgevoerd, als onrein beschouwen. Bovendien geloofde men dat huidziekten (toentertijd werden alle huidziekten over één kam geschoren met lepra) een goddelijke straf waren voor het verbreken van bepaalde beloften en voor verkeerd gedrag. In Japan leidde dit vanaf de elfde eeuw tot het uitstoten van mensen die beesten moesten slachten, zoals huidbewerkers, en van leprozen.¹⁰

Deze ideeën zijn waarschijnlijk ontstaan door rituelen aan het keizerlijke hof, aanvankelijk gevestigd in Nara en later in Kyôto. Zij drongen pas langzaam onder het gewone volk door, ten gevolge van een consequente prediking door de overheid en door rondreizende boeddhistische priesters.¹¹ De verspreiding begon in het toenmalige hoofdstedelijk gebied, rond Nara en Kyôto, en ging waarschijnlijk verder via de handelsnetwerken van de binnenzee van de Settônaikai. Deze hypothese wordt ondersteund door het feit dat de grootste concentraties van *buraku* vanouds in de prefecturen rond deze binnenzee liggen. Dit leidde tot de verstoting van de betrokken groepen en dientengevolge tot grotere sociale afstand. Voor zover dit al discriminatie kan worden genoemd, was het alleen discriminatie op grond van het uitgeoefende beroep.

Daarnaast werden ook mensen die geen land bewerkten apart gezet en geminacht vanwege het hogere aanzien van het bewerken van land als produktief beroep. Dit wilde geenszins zeggen dat al deze mensen ook arm waren. Zij vestigden zich aan de oevers van rivieren of tegen heuvelhellingen. Deze gebieden waren niet geschikt voor de landbouw en de eigenaren waren vrijgesteld van grondbelasting. De sociale afstand was hier dus een produkt van de sociaal-economische omstandigheden. Deze mensen werden ook wel *hinin* (toen nog voornamelijk een term voor armen) genoemd en waren belast met het toezicht over leprozen. Het was gebruikelijk dat leprozen naar hun gemeenschappen werden verbannen en zij zagen erop toe dat dit inderdaad gebeurde. Zo raakten deze gemeenschappen als het ware besmet met het stigma van de onreinheid van de leprozen.¹² In het Japan van de zestiende eeuw moeten al vele van zulke gemeenschappen of groepen hebben bestaan, en het stereotype van besmetting en onreinheid was ook algemeen bekend. De precieze overgang van deze gemeenschappen naar de zeventiende eeuw en later is echter nog onvoldoende bestudeerd, omdat iedere continuïteit volgens de heersende historische school a priori is uitgesloten.

In de zestiende eeuw verzamelden grote en kleine adellijke heersers groepen leerbewerkers en wapensmeden rond hun vestingen. Vooral in deze eeuw van onafgebroken strijd om de macht was de ongestoorde beschikbaarheid van deze vaklieden van groot belang. Vandaar dat de machthebbers hen onder controle probeerden te houden. In het geval van de kasteelsteden werden die gemeenschappen later steeds meer in ruimtelijk opzicht van de steden gescheiden, en wanneer een stad zich uitbreidde, zelfs naar de verste buitenwijken verplaatst.¹³ De bewoners van deze gemeenschappen gingen, deels verplicht, ook andere onreine beroepen uitoefenen, zoals de verzameling en crematie van lijken, vuil ruimen, executies en politiefuncties.¹⁴

Ochiai Shigenobu traceert *buraku*-gemeenschappen naar de volgende drie typen

dorpen van vóór de Tokugawa-periode: a. wijken in de kasteelsteden (*jókamachi*) van de adel en vestingen van andere plaatselijke heersers van vóór de zestiende eeuw, die behoefte hadden aan leerbewerkers en wapenmakers;

b. dorpen uit de grote landgoederen van vóór de Tokugawa-periode, waarvan de bewoners aanvankelijk allerlei schoonmaakwerk deden (vandaar de naam *kiyome* of schoonmaken) naast marginale landbouw. Later hielden zij zich ook met leerbewerking bezig (hun naam veranderde in *kawata* of leerbewerkers), maar zij bleven daarnaast ook altijd boeren;

c. gemeenschappen met ondergeschikte functies van religieuze aard, vaak verbonden aan een lokale tempel of schrijn, meestal ook als schoonmakers.

Het staat vast dat vóór de Tokugawa-periode al groepen apart werden gezet op grond van associaties met dood en ziekte, maar later werd dit uitgebreid (vanaf wanneer is onduidelijk) tot allerlei groepen met marginale taken, zoals mandenvlechters in de ene plaats en schoonmakers in de andere.¹⁵

Op grond van Ochiai's onderzoek is een herziening noodzakelijk van de algemeen heersende opvatting dat de *eta* in de steden zijn ontstaan en dat een verschuiving naar het platteland en gedeeltelijk zelfs het boerenbedrijf een latere ontwikkeling is.¹⁶ Blijkbaar werden de onreine beroepen op het platteland vanouds beoefend naast de landbouw en als aanvulling daarop (of omgekeerd). In hun gemeenschappen waren niet alleen onreine, maar eigenlijk alle soorten beroepen vertegenwoordigd.¹⁷

De groei van sociale afstand

In hoeverre het behoren tot onreine groepen al vóór de Tokugawa-periode een onherroepelijke status was, is niet duidelijk. Interessant is dat de 'onreinen' aanvankelijk vaak tussen de andere boeren woonden en zich pas later moesten terugtrekken in eigen gemeenschappen.¹⁸ Watanabe Hiroshi noemt een gemeenschap van leerbewerkers, die in 1601 werd gevormd door huwelijken van migranten en autochtone inwoners. Zulke huwelijken werden later verboden. Voorts zijn er voorbeelden van artiesten en belangrijke leiders uit de zestiende eeuw die van zeer lage afkomst waren, zoals de eerder genoemde heuvel- en oeverbewoners. Bovendien zijn niet alle oorspronkelijk onrein geachte beroepen opgegaan in de officiële *eta*- of *hinin*-status van het standensysteem dat de Tokugawa-heersers probeerden op te leggen.¹⁹

Zeker in theorie, zo niet ook in praktijk, was het idee van onreinheid tot 1600 nog vooral verbonden met bepaalde beroepen. Het was evenwel mogelijk los te komen van de roep van onreinheid. Anderzijds zijn er ook voorbeelden van onreine boerengemeenschappen van vóór de zeventiende eeuw, die toch *kawata*-gemeenschappen bleven en later *buraku* werden.²⁰ Dit suggereert weer dat de status soms wel al verbonden was met het dorp als geheel. Waarschijnlijk verschilde de situatie per plaats en is het noodzakelijk op lokaal niveau uit te zoeken wanneer de discriminatie als beroepsgroep nu precies overging in discriminatie als bevolkingsgroep, en welke gedaanten de discriminatie aannam.

In principe waren de factoren stereotypering (in de vorm van voorstellingen over de onreinheid van beroepen die te maken hadden met dood en ziekte) en sociale afstand (als gevolg van het uitoefenen van deze of andere, meer in het algemeen als niet-productief beschouwde beroepen) vóór 1600 al aanwezig. De sociale afstand was

echter kleiner dan in de Tokugawa-periode, zoals blijkt uit de gemengde huwelijken, het feit dat leden van onreine groepen nog vaak tussen de andere Japanners woonden en de mogelijkheid van sociale mobiliteit. Wij zullen zien dat juist het Tokugawa-bestuur zich veel moeite getroostte om die sociale afstand te vergroten.

Zoals gezegd hoefden de stedelijke gemeenschappen niet per se de oorspronkelijke woonvorm van de *burakumin* te zijn, maar toch zijn deze in zoverre belangrijk, dat daar de belangrijkste groepen leerbewerkers woonden, met Osaka, Himeji en Edo (Tokyo) als voornaamste centra. Ook de door de overheid aangewezen leiders van de *eta* woonden in de steden. Deze stedelijke gemeenschappen vormden voor het Tokugawa-bestuur de meest zichtbare groep, en de voorschriften voor de *eta* en andere voorlopers van de *burakumin* werden in eerste instantie naar het model van deze gemeenschappen ontworpen. Vanuit Osaka, Himeji en Edo ontwikkelde zich een goed georganiseerde handel in leer over de gebieden ten oosten daarvan. Aan groot-handelaren van *eta*-afkomst werd door plaatselijke gemeenschappen leer aangeleverd, afkomstig van paarden en koeien, die alleen door de *eta* en sommige *hinin* mochten worden geslacht.²¹ In principe was de handel in leer in handen van de bovenlaag van de *eta*.

De monopolies op de verkoop van leer waren niet vanzelfsprekend, blijkens herhaalde edicten uit de zeventiende eeuw van plaatselijke heersers (*daimio*), waarin werd afgekondigd dat het de bevolking verboden was dierelijken te begraven of leer te verkopen.²² Dankzij het grote gezag van de belangrijkste *eta*-leider in Tokyo bleef het monopolie op de verkoop en bewerking van leer in die regio wel lang gehandhaafd, en verdween het pas na het begin van de openlegging van Japan voor het buitenland in 1853. Elders begon de afbraak al veel eerder. In Iga (in de huidige prefectuur Mie) vond de plaatselijke heerser het al in 1725 noodzakelijk leden van de meerderheids-Japanners te verbieden paarden en koeien te verkopen, maar in 1821 was zijn macht te zeer geslonken om dit verbod nog te kunnen afdwingen. Dit proces deed zich ook elders voor.²³ Blijkbaar was het stigma dat met leerbewerking verbonden was, al in de zeventiende eeuw in veel plaatsen niet zo sterk meer dat het de gewone bevolking kon verhinderen zich ermee bezig te houden.

De centrale overheid begon het stigma en de bestaande sociale afstand in de zeventiende eeuw actief vast te leggen. Door middel van edicten verplichtte ze de *eta*, een naam die ze nu voor uiteenlopende onreine groepen ging gebruiken, traditioneel verachte beroepen uit te oefenen. Bovendien werd het hun verboden zich te opzichtig te kleden, ondanks de aanzienlijke welvaart die sommige stedelijke handelaren zich verworven hadden. In allerlei opzichten werden zij nu gedwongen zich uiterlijk te onderscheiden van de overige bevolking.²⁴ In de Tokugawa-periode was iedereen verplicht tot registratie bij boeddhistische tempels, zo ook de *eta* en *hinin*. Voor hen werden evenwel aparte tempels in het leven geroepen. Al deze maatregelen vervulden een belangrijke rol in de bevestiging van het stereotype en ten aanzien van de *eta* als bevolkingsgroep. Deze maatregelen van de staat ter wettelijke bevestiging en versterking van de *eta*-status zijn een duidelijke vorm van terrorisering, de derde factor in het model Van Arkel.

Oorspronkelijk bestonden de later als *eta* en *hinin* aangeduide standen uit vele verschillende groepen met eigen namen. De groep der *eta* was hier slechts één van en zeker niet de meest voorkomende.²⁵ Pas in de loop van de Tokugawa-periode werden

al deze groepen door de centrale overheid samengevat binnen twee standen. In de regio's heeft dit onderscheid nooit zo duidelijk bestaan en bleven oude namen als *kawara* en *chôri* in het spraakgebruik gehandhaafd. Er waren zelfs gebieden waar geen van deze twee groepen voorkwamen, maar alleen andere 'onreine' gemeenschappen.²⁶

Bij dat deel van de *hinin* met een overerfde lage status verlieden de ontwikkelingen analoog aan die bij de *eta*. Een belangrijk deel was afkomstig uit de gewone bevolking, en verpauperd of op grond van veroordelingen door de rechter tot *hinin* gemaakt. Juist zij waren gerechtigd om, onder bepaalde voorwaarden, hun oorspronkelijke status te herkrijgen. In de praktijk bleven deze mensen ook na de 'herwinning' van hun oude status vaak nog als *ex-hinin* bekend.²⁷ Vermoedelijk zijn velen na het emancipatie-edict van 1871 gewoon opgegaan in de *burakumin*.

Mijn hypothese is dat in de zestiende en zeventiende eeuw, maar niet per se overal op hetzelfde moment, stereotypen over onreine beroepen zijn overgedragen op de gemeenschappen waarin de beoefenaars van die beroepen woonden. Iedereen die op dat moment in zo'n gemeenschap woonde, werd vanaf een bepaald moment met dit stigma bekleed. Door de sociale afstand, die vanouds al bestond in de vorm van ruimtelijke scheiding, konden de stereotypen niet meer voldoende worden gecorrigeerd. Omdat het stigma van de beroepen zelf niet overal meer functioneerde, legde de overheid het in regels vast.

De voorlopers van de *burakumin* werden dus voortaan als lid van een bevolkingsgroep gediscrimineerd. Dit is een essentieel verschil met de toestand vóór 1600. Juist nu ontstonden ook theorieën over de buitenlandse afstamming van de *eta*. Een vroeg voorbeeld is een verhaal in een zeventiende-eeuwse bron, waarin zij worden geacht af te stammen van Chinese immigranten uit de achtste eeuw. Later in dezelfde eeuw ontstonden ook verhalen over de afstamming van Koreanen, die eveneens in de achtste eeuw naar Japan zouden zijn gekomen. Er ontwikkelde zich een heel corpus van lichamelijke eigenschappen die aan de *eta* werden toegeschreven. Waarschijnlijk liep deze verandering van het stereotype parallel aan de omslag van discriminatie op grond van beroep in die op grond van afstamming.²⁸ In zekere zin waren deze nieuwe theorieën noodzakelijk om de verouderde ideeën over onreinheid aan te vullen.

Een geografische toetsing

De bevolkingscijfers uit 1872 van de *eta*- en *hinin*-standen bieden een referentiepunt voor verdere generalisaties en falsificaties, aan de hand waarvan theoretische modellen voor de verklaring van de discriminatie van *burakumin* beter getoetst kunnen worden. In dat jaar werd de gehele toenmalige bevolking van Japan geteld, maar een nauwkeurige analyse van de genoemde twee standen is, voor zover mij bekend, nog niet gemaakt. In de literatuur worden doorgaans bovendien andere, aanzienlijk lagere cijfers gehanteerd, waardoor de mening heeft post gevat dat de *burakumin* als deel van de totale Japanse bevolking na 1872 sterk in aantal zijn toegenomen.²⁹

Hedendaagse onderzoekers hebben de cijfers van het aantal *burakumin* uit latere tellingen altijd als absolute getallen ingetekend op de kaart van Japan. Daarop is echter de relatieve verhouding per prefectuur weergegeven tussen het totale aantal

eta en *hinin* enerzijds en de totale bevolking anderzijds, omdat deze veel meer zegt over het belang van het *burakumin*-probleem in een bepaald gebied.³⁰

De door beide groepen uitgeoefende beroepen werden in de betrokken gebieden als 'onrein' ervaren, maar in andere gebieden met minder of geen discriminatie (met name Noord-Japan) blijktbaar niet. Zelfs in de gebieden met grote concentraties *burakumin* oefenden zij al sinds generaties het absoluut niet besmette beroep uit van boer. Hun aantal hangt dus niet samen met de hoeveelheid door hen uitgeoefende 'onreine' beroepen. In 1872, zonder twijfel lang ná het ontstaan van de discriminatie, kan de mate van aanwezigheid van *eta* en *hinin* worden beschouwd als een graadmeter voor de aanwezigheid van discriminatie en voor haar ouderdom.

In bepaalde gebieden woonden meer mensen met een 'onreine' status dan in andere. Relatief woonden in 1872 op het eiland Shikoku zeer veel *burakumin*, in Tokushima zelfs meer dan 15 procent van de bevolking. Hoewel er in het Kantô-gebied absoluut gesproken ongeveer evenveel woonden als op Shikoku, vormden zij naar verhouding een veel kleiner deel van de bevolking. De kaart geeft overduidelijk aan dat het gebied rond de Settônaikai, vanwege de makkelijke verbindingen over de binnenzee vanouds het centrale handelsgebied van Japan, een duidelijk concentratiegebied is.

Zowel de spreiding van de *burakumin* als de verschillende mate van groei, c.q. afname van hun aantal in de diverse gebieden na 1872 maken het mogelijk het model Van Arkel te toetsen, terwijl de randvoorwaarden zoveel mogelijk constant kunnen worden gehouden. Het moet namelijk mogelijk zijn de spreiding te verklaren aan de hand van variaties in de historische omstandigheden die leidden tot het activeren van één of meer van de drie voorwaarden, dan wel in variaties in de aanwezigheid of intensiteit van één van de drie voorwaarden.

Vermoedelijk was eerst sprake van een stigma, dat zich langzaam over Japan verspreidde. Dit leidde vervolgens in combinatie met andere factoren tot een groeiende sociale afstand. In de Tokugawa-periode veranderde door terrorisering van overheidswege, namelijk het afdwingen en formaliseren van het stereotype en de sociale afstand, de discriminatie van de *eta* en de *hinin* als een beroepsgroep in die als een bevolkingsgroep op grond van afstamming. Het stereotype kreeg toen ook steeds meer racistische trekken. Op het noordelijke eiland Hokkaidô is nooit sprake geweest van een onreine groep, hetgeen logisch is, gezien de late kolonisatie van het eiland ver in de Tokugawa-periode. In het noorden van het hoofdeiland Honshû is door verschillende omstandigheden de sociale afstand tussen *eta*, *hinin* en de meerderheidsbevolking nooit groot geweest.³¹ De verspreiding van het stereotype was hier laat, en door het *frontier*-karakter van de Noordjapanse samenleving nooit zo intensief. Hier bleef de discriminatie voornamelijk beroepsgebonden en ze verdween dan ook na 1871.³²

Gezien het ontstaan van het stigma vóór de Tokugawa-periode, in een tijd dat de regio rond de Settônaikai en het Kinki-gebied het sociale en economische centrum van Japan vormden, is het waarschijnlijk dat het juist hier vóór 1600 al goed wortel heeft kunnen schieten. Na 1871 is de discriminatie daar dan ook het hardnekkigst blijven voortleven.³³ Het is evenmin toevallig dat na het afschaffen van de statussen van de *eta* en de *hinin* juist in het Kinki-gebied talloze anti-*burakumin*-rellen plaatsvonden.³⁴ Evenals in het oorspronkelijke object van het model Van Arkel is er sprake van een chronologische relatie tussen de drie factoren, namelijk van stereotypevorming naar sociale afstand en tenlotte naar terrorisering.

Wie zijn de *burakumin* in het hedendaagse Japan? Als onderdeel van stereotypevorming zijn er over hun afstamming vele theorieën, bijvoorbeeld dat zij nakomelingen zijn van Koreaanse immigranten van voor de Tokugawa-periode. Deze theorieën leven zowel onder de *burakumin* zelf als onder de discriminant.³⁵ Het staat echter vast dat zij van dezelfde oorsprong zijn als de meerderheids-Japanners. Hoewel bepaalde beroepen onder de *burakumin* overheersen en zij gemiddeld minder welvarend zijn dan de overige Japanners, kunnen zij niet gelijkgesteld worden met eenzelfde klasse of beroepsgroep.

Bij de beantwoording van de vraag: Wie zijn *burakumin*, moet men uitgaan van het vooroordeel van de meerderheids-Japanner dat bepaalde groepen mensen woonachtig op bepaalde plaatsen 'dus' *burakumin* zijn. Dit veronderstelt dat op die plaatsen altijd al *burakumin* of hun voorouders hebben gewoond.³⁶ Op een gegeven moment zijn ten aanzien van de mensen woonachtig op die plaatsen stereotypen ontstaan over hun gedrag (vies, luidruchtig, onbeschaafd enzovoort) en over hun herkomst (Koreaans, uit andere *buraku*).³⁷ In reactie daarop hebben de afzonderlijke *buraku*-gemeenschappen weer een sterke eigen identiteit gevormd, die wordt bepaald door een hecht netwerk van familiebanden en sociale relaties.³⁸ Een zekere saamhorigheid en gemeenschappelijke identiteit, boven de afzonderlijke gemeenschappen uit, heeft zich echter pas gevormd na het ontstaan van organisaties voor de emancipatie van de *burakumin*, in de eerste decennia van deze eeuw. De verschillen tussen de afzonderlijke gemeenschappen zijn nog steeds groot en alleen hun gemeenschappelijke discriminatie schept een zekere band. Het bestaan van de *burakumin* als groep is het produkt van discriminatie.

Woonplaats of herkomst zijn essentieel om vast te stellen of iemand behoort tot de *burakumin*. Vele bedrijven en instellingen wensen hen niet in dienst te nemen. Ook de politie probeert te voorkomen dat *burakumin* toetreden. Dit kan worden beschouwd als onderdeel van een algemeen beleid om ongewenste elementen buiten de politie te houden, zoals mensen met een strafblad, geesteszieken, linkse radicalen en leden van bepaalde boeddhistische sekten.³⁹

Omdat al deze bedrijven en instellingen niet in het openbaar mogen vragen naar iemands afkomst, doen zij dit onder meer door na te gaan waar iemand woont. Dit is eenvoudig wanneer het gaat om plaatselijke *burakumin* die solliciteren bij kleinere, plaatselijke bedrijven: iedereen weet waar in zijn omgeving de *buraku* liggen. In 1975, 1976 en 1977 ontdekte de *Buraku kaihō dōmei* (de Alliantie voor de Bevrijding van de *Buraku*) in totaal zes verschillende registers van de bestaande *buraku*. Zij waren samengesteld door detectivebureaus en werden verkocht aan grote bedrijven en universiteiten. Zoals nog nader aan de orde zal komen, zijn huwelijken met *burakumin* vaak niet gewenst. Evenals bedrijven nemen daarom ook aanstaande schoonouders vaak detectivebureaus in dienst om de achtergrond van iemand te laten uitpluizen.

Dit werk is nu bemoeilijkt, omdat familieregisters niet meer vrij ter inzage zijn. In het eerste register, van 1872 (dus na de afkondiging van het emancipatie-edict), werd namelijk nog steeds met termen als *shin heimin* (nieuwe gewone burger) en *kyū eta* (vroegere *eta*) aangegeven wat iemands oude status was. Bovendien werd niet alleen

de huidige woonplaats, maar ook een aantal oude woonplaatsen aangegeven. Zo was het, ook wanneer *burakumin* een aantal malen waren verhuisd, makkelijk na te gaan wat iemands achtergrond was. Pas door het verzet van de genoemde Alliantie is inzage in de registers nu aan niet-familieleden verboden.⁴⁰

Als reactie op de discriminatie gaan steeds meer *burakumin* buiten hun oorspronkelijke gemeenschap werken en wonen, ook al is het maar tijdelijk. Een aantal van hen probeert bewust zijn herkomst te verbergen en door te gaan voor meerderheids-Japanner. Dit veroorzaakt psychologische spanningen, zodat een deel weer terugkeert naar de oude *buraku* of in ieder geval niet meer probeert zijn afkomst te verbergen.⁴¹ Dit maakt het vaststellen van het totaal aantal *burakumin* erg moeilijk, omdat het deel buiten de gemeenschappen niet als zodanig geregistreerd staat en omdat niet duidelijk is in hoeverre degenen die zich proberen voor te doen als meerderheids-Japanners, nog gezien kunnen (dan wel moeten) worden als *burakumin*.

Bij het vaststellen van de juiste aantallen speelt voorts het probleem dat door huwelijk en om andere redenen (zoals armoede) ook meerderheids-Japanners zich in *buraku* vestigen. Dit is waarschijnlijk vooral in de stedelijke *buraku* het geval, die steeds meer het karakter van krottenwijken hebben gekregen.⁴² Allereerst is mij geen onderzoek bekend, waarin precies wordt nagegaan in hoeverre deze mensen later wellicht het stigma van de *burakumin* verwerven. Voorts is niet altijd duidelijk in welke mate zij worden meegeteld in tellingen van het aantal *burakumin*. De schattingen van het naoorlogse aantal variëren van ruim een miljoen tot drie miljoen op een bevolking van meer dan honderd miljoen. Uit de tellingen blijkt dat zij zijn geconcentreerd in het Kinki-gebied en het Chûgoku-gebied, op heel Shikoku en in het noorden van Kyûshû. In het Chûbu-gebied en het Kantô-gebied wonen er veel minder, terwijl in Noord-Japan geen tot zeer weinig *burakumin* wonen.⁴³ Uit een vergelijking van de bevolkingscijfers van deze groep vanaf 1872 blijkt overigens dat, in tegenstelling tot de gangbare opvattingen, sinds dat jaar geen toename van het aantal *burakumin* in verhouding tot de totale bevolking van Japan heeft plaatsgevonden.⁴⁴

De definitie van *burakumin* is tautologisch: men is een *burakumin* omdat men woont op een plaats waar altijd al *burakumin* hebben gewoond. *Burakumin* worden gediscrimineerd omdat zij *burakumin* zijn en zolang zij als zodanig bekend zijn. De discriminatie valt te verdelen in directe en indirecte discriminatie. Het eerste hangt nauw samen met iemands achtergrond en uit zich bij het leggen en onderhouden van sociale contacten als vriendschap en huwelijk, maar ook in de vorm van pesterij op school en problemen bij het vinden van werk. Indirecte discriminatie is het gevolg van een achterstand in sociale vaardigheden, onderwijs, gebrekkige woonruimte, slechte gezondheid en dergelijke. Deze achterstand is veelal opgelopen als gevolg van directe discriminatie en versterkt deze weer, want ze fungeert ter rechtvaardiging van negatieve stereotypen over de gediscrimineerde groep.⁴⁵

Tegenwoordig zijn er zeker meer contacten tussen *burakumin* en meerderheids-Japanners dan vroeger. Dit uit zich ook in een toenemend aantal huwelijken tussen leden van beide groepen, de zogenaamde *dôwa kon* (gemengde huwelijken). In principe is een huwelijk in Japan niet alleen een verbintenis van twee personen, maar ook van twee families. De invloed van ouders op een huwelijk is dan ook zeer groot. Dit geldt zowel voor de gearrangeerde huwelijken als voor huwelijken uit liefde.

Talrijk zijn de gevallen van huwelijken tussen leden van beide groepen, waarbij de

ouders van de niet-*burakumin* breken met het stel of waarin verzet van de ouders het huwelijk tegenhoudt. In andere gevallen houdt de *burakumin*-partner zijn of haar achtergrond verborgen en gaat het huwelijk kapot na het bekend worden hiervan.⁴⁶ De grote meerderheid van de *burakumin* trouwt nog steeds binnen de eigen groep en voor een groot deel zelfs met leden van de eigen plaatselijke gemeenschap. Dit verschijnsel is bij hen sterker dan in andere gemeenschappen.⁴⁷ Het gevolg is dat niet alleen het aantal gemengde huwelijken klein is, maar dat bovendien in een aantal ervan de partners meerderheids-Japanners met een zeer lage sociaal-economische status zijn.⁴⁸

Een schrijnend voorbeeld komt uit een gemeenschap op Shikoku. Tijdens de periode van het veldonderzoek van de Amerikaanse Japanner Shimahara Nobuo in 1964 en 1965, waren een *burakumin* en de dochter van de plaatselijke apotheker verliefd geworden op elkaar en ondanks felle protesten van haar vader getrouwd. De vader pleegde zelfmoord, omdat hij de 'schande' niet kon verdragen. Er zijn sterke ongeschreven sancties tegen huwelijken met *burakumin*,⁴⁹ met als gevolg dat de *buraku* nog steeds een sterk endogame gemeenschap is.

Ook op school is de discriminatie nog lang niet verdwenen, al is die niet meer zo ernstig als voor de oorlog. Toen in 1871 het emancipatie-edict net was afgekondigd en een jaar later een algemene leerplicht van vier jaar en in 1908 van zes jaar werd ingevoerd, kwamen alle vooroordelen ten aanzien van *burakumin* duidelijk aan het licht. Over het algemeen was de opkomst onder de meerderheidsbevolking aanvankelijk ook niet zo goed als wel wordt verondersteld. Met name de kinderen van arme boeren, en daarvan vooral de meisjes, werden vaak van school weggehouden om thuis te helpen.⁵⁰ Dit neemt niet weg dat de aanwezigheidsgraad op school in het algemeen van 54,1 procent in 1897 steeg naar 91,3 procent in 1911. In Osaka bereikte de aanwezigheidsgraad in 1917 95 procent, maar bleef 57 procent van de *burakumin* zonder enige schoolopleiding en kwam slechts 0,7 procent verder dan de lagere school.⁵¹ Dat wil zeggen dat ook vergeleken met andere lagere sociaal-economische groepen het niveau van het door hen genoten onderwijs heel laag was.

De bouw van de scholen moest worden gefinancierd door de ouders zelf. Bovendien moest er schoolgeld worden betaald, wat voor de meestal arme *buraku* nauwelijks was op te brengen. De kinderen konden vaak niet terecht op andere, 'gewone' scholen, omdat zij daarvan werden uitgesloten. Later werd deze vorm van discriminatie verboden, maar ook toen werden zij nog steeds in aparte klassen of achter in de klas bij elkaar gezet. Zowel medeleerlingen als docenten treiterden hen, soms op gewelddadige wijze. De kinderen werden door hun ouders vaak van school gehaald om thuis te helpen.⁵² Ook *burakumin*-leraren werden zwaar gediscrimineerd. Ten tijde van de *burakumin*-scholen werkten zij alleen daar en bij de latere verplichte samenvoeging met scholen voor niet-*burakumin* werden zij ontslagen.⁵³

Zowel de directe discriminatie op grond van hun afkomst als de slechte sociaal-economische positie van de *burakumin*-kinderen leidde tot een hoog verzuim, slechte prestaties en een geringe motivatie, hetgeen hun kansen op de arbeidsmarkt sterk verminderde. Deze toestand duurde voort tot na de Tweede Wereldoorlog. Sindsdien is er langzamerhand een zekere verbetering opgetreden, maar van gelijkheid is nog lang geen sprake.

Uit vergelijkingen met de kinderen van meerderheids-Japanners is gebleken dat de

schoolprestaties van de *burakumin*-kinderen over het geheel genomen slechter zijn en dat hun schoolverzuim hoger is. Er bestaat een duidelijke neiging vrienden uit de eigen groep te kiezen. Vooral de niet-*burakumin*-kinderen zijn geneigd tot een afkeer van *burakumin*-kinderen.⁵⁴ Deze worden zich meestal in de loop van hun schooltijd bewust van hun (vermeende) afkomst, wat vaak gepaard gaat met discriminatoire handelingen en/of uitspraken. Dit bewustzijn alleen al veroorzaakt een psychologische druk op de jeugdige *burakumin* en draagt bij aan uitbarstingen tegen de overige kinderen.⁵⁵

De tabel op grond van Kaneko's veldonderzoek geeft de verschillen goed weer.

Genoten onderwijs van mensen boven de 15 jaar (in percentages)

Kinokawa-Shinden (een *buraku*):

Leeftijd	Geen	Lagere school	Middelbare school 1e-3e klas	school 4e-6e klas	Universiteit
15-29	1	0,5	74,9	22,6	1
30-49	7,1	23,7	63,6	5,6	
50+	33,8	40,8	21,5	3,1	0,8
totaal	10,9	19,5	58,2	10,9	0,5

Geheel Kusatsu (de plaats waar Kinokawa ligt):

totaal	0,4		54*	37,4	8,2
--------	-----	--	-----	------	-----

* zowel lagere school als middelbare school

In Kusatsu heeft een aanzienlijk groter deel van de meerderheids-Japanners de gehele middelbare school doorlopen, hetgeen een voorwaarde is voor het krijgen van de meeste banen, zelfs laag en ongeschoold werk. Bovendien geeft Shimahara op grond van zijn onderzoek in Junan aan, dat in de derde klas spanningen ontstaan tussen kinderen die wel en kinderen die niet doorgaan naar de volgende fase. Dit komt omdat het onderwijs er voornamelijk op is gericht de toelatingsexamens voor de volgende fase met zo goed mogelijk gevolg af te leggen. Het onderwijs houdt nergens rekening met de kinderen (in de praktijk vooral *burakumin*) die niet doorgaan. De prestaties van de *burakumin*-kinderen zijn gemiddeld slechter en onder hen komen ook meer kinderen voor met leer- en opvoedingsmoeilijkheden.⁵⁶

Een schooldiploma is in Japan een essentiële voorwaarde voor het vinden van werk. Officieel zijn in Japan scholen en universiteiten (het meeste onderwijs hoger dan de middelbare school heet universiteit) van gelijk niveau, maar in werkelijkheid zijn er grote verschillen in niveau en prestige, en derhalve ook in de kansen die een diploma biedt op een goede, vaste baan. Er wordt in Japan daarom vaak gesproken van een diplomasamenleving. Het diploma is belangrijker dan de feitelijk verworven vaardigheden.⁵⁷ *Burakumin*-kinderen beginnen hun werkzame leven door deze combinatie van directe en indirecte discriminatie dus al met een aanzienlijke achterstand. Deze achterstand wordt nog eens versterkt door discriminatie bij het zoeken van werk.⁵⁸

Hoewel de woon- en werkomstandigheden van de *burakumin* sterk uiteenlopen, zijn

zowel de plattelands-*buraku* als de stedelijke *buraku* over het algemeen ongunstig gelegen, bijvoorbeeld aan rivieren en moerassen. De *buraku* die nog uit de Tokugawa-periode dateren, heetten toen vaak *kawara* (aan de oever van de rivier) en hun bewoners *kawara no mono* (de mensen van de oever van de rivier). In de buurt liggen vaak vervuilende industrieën en andere in de woonwijken van meerderheids-Japaners ongebruikelijke instellingen.⁵⁹ Het zijn vanouds geografisch duidelijk afgescheiden gemeenschappen. Zoals gezegd zijn zij ten gevolge van de discriminatie sterk endogaam en ook in het geval van de zogenaamde gemengde huwelijken gaan de partners in een *buraku* wonen. De bevolkingsdichtheid is er bijzonder hoog.⁶⁰ Deze factoren verslechteren de woonomstandigheden en de hierdoor ontstane verpaupering versterkt weer de negatieve stereotypen over de *burakumin*.

Van overheidswege worden programma's uitgevoerd om de omstandigheden te verbeteren. In het kader hiervan worden flats gebouwd ter verbetering van de huisvesting en worden speciale functionarissen aangesteld om de problemen op te lossen. Andere projecten behelzen bijvoorbeeld de bouw van gemeenschapshuizen. Dit heeft echter paradoxaal genoeg ook tot gevolg dat niet-*burakumin* negatieve ideeën vormen in de trant van: 'Al ons geld wordt maar verspild aan de *burakumin*.' De projecten leggen namelijk beslag op een deel van de plaatselijke begroting en de bijdrage van de centrale overheid is kleiner dan die waartoe ze eigenlijk verplicht is. Zo kunnen maatregelen die bedoeld zijn ter emancipatie ook weer discriminatoire gevoelens versterken.⁶¹ Bovendien fungeren de programma's indirect als signalen dat op die plaatsen blijkbaar *burakumin* wonen.

Volgens de statistieken van de regering zijn relatief veel *burakumin* werkzaam in de landbouw, de industrie, de handel en het transportwezen. Vrij weinig werken er op kantoren.⁶² Vanouds waren veel *burakumin* ook landbouwers, maar zij bezaten over het algemeen slechts weinig en vaak slechte grond.⁶³ Zij konden er dan ook meestal niet van leven en de verbouwde produkten dienden slechts voor eigen consumptie. Deze situatie verbeterde na de grondhervormingen van na de Tweede Wereldoorlog wel, maar landbouw bleef voor de meeste *burakumin* een marginale activiteit.⁶⁴ Vanouds oefenden zij daarom hiernaast een veelheid van marginale beroepen uit.⁶⁵ De beroepsstructuur van de *burakumin* wijkt af van die van de meerderheids-Japaners. Velen werken in de handel en industrie, maar het gaat hierbij steeds om kleine tot zeer kleine ondernemingen. Deze ondernemingen zijn toeleveringsbedrijven voor grote ondernemingen, en zij verkeren in een onafgebroken concurrentieslag met soortgelijke bedrijfjes. Deze is des te sterker in tijden van economische recessie, wanneer de grote bedrijven deze kleinere bedrijven dwingen nog goedkoper te werken. Bovendien zijn de lonen er aanzienlijk lager en de arbeidsvoorwaarden slechter.⁶⁶

Het is duidelijk dat de *burakumin* in het algemeen een onzeker bestaan leiden en meestal genoeg moeten nemen met tijdelijk en/of slechter betaald werk.⁶⁷ Bij gebrek aan onderzoek is het echter moeilijk vast te stellen in welke mate dit het produkt is van directe discriminatie bij het zoeken naar werk en in hoeverre een lager onderwijsniveau en een lagere sociaal-economische Ausgangssituatie (indirecte discriminatie) van belang zijn.

Toch kan de huidige discriminatie van de *burakumin* niet alleen worden verklaard op grond van hun economische positie. Weliswaar zijn zij veelal arm en leiden zij een

onzeker bestaan (zij het dat dit de laatste decennia bepaald is verbeterd), maar ook veel meerderheids-Japanners zijn in de onderlaag van de samenleving terechtgekomen. Bovendien behoren niet alle *burakumin* tot die onderlaag. Op Kyûshû kwamen bijvoorbeeld veel mijnwerkers naar het schijnt uit *buraku*, hetgeen in de literatuur wordt aangehaald als een voorbeeld van het fenomeen dat in geminachte 'nieuwe' beroepen de *burakumin* werden ingezet. Anderzijds waren op het noordelijkste eiland Hokkaidô in de mijnen vrijwel alleen meerderheids-Japanners beschikbaar, maar kregen deze mijnwerkers niet het stigma van de *burakumin*. Bovendien waren *burakumin* op Kyûshû vanouds in de mijnen actief.⁶⁸ Hoewel hun lage status geleid zal hebben tot hun activiteiten in de mijnen, kan de discriminatie er niet uit worden verklaard, omdat ze eraan voorafgaat.

Economisch succesvolle *burakumin* kunnen niet door middel van sociale mobiliteit ontsnappen aan hun stigma. In de door Kaneko en Shimahara onderzochte gemeenschappen bestonden ook, zij het relatief minder, welvarende *burakumin*. De boerengemeenschap die Cornell in de jaren vijftig onderzocht, bestond uit rijke boeren. Toch werden zij allemaal gediscrimineerd en geminacht door de meerderheids-Japanners. Zij bleven in de *buraku* van herkomst wonen en huwelijkten hun kinderen toch weer voor een groot deel uit aan andere *burakumin*.⁶⁹ Volgens Cornell en Donoghue moet een deel van de hardnekkigheid van het voortbestaan van de *buraku* niet worden geweten aan de discriminatie, maar aan de sterke band binnen de *buraku*. Ook Kaneko's opmerkingen dat *burakumin* na verloof van tijd terugkeren naar hun geboortedorp bevestigen dit.⁷⁰

Merkwaardig genoeg besteden de onderzoekers weinig aandacht aan de stereotievorming door de discriminant. Een van de weinigen die hier wel over heeft geschreven is Donoghue, die de houdingen ten aanzien van de *burakumin* samenvat in vier punten. Op grond van ander beschikbaar materiaal heb ik zijn indeling enigszins in een historisch kader proberen te plaatsen.⁷¹

a. Men heeft een fysieke afkeer van de 'vieze' *burakumin*. Hun beroepen, ook als die elders of zelfs in dezelfde regio door meerderheids-Japanners worden uitgeoefend, worden als vies ervaren. Dit was in beginsel ook de houding ten aanzien van de *eta* in de Tokugawa-periode.⁷²

b. Men is bang voor de *burakumin*, die (ook door zichzelf) worden beschouwd als agressief, lichtgeraakt en zeer militant. Vermoedelijk is deze opvatting ontstaan onder invloed van de tactiek van de emancipatiebewegingen om discriminatie door middel van verbale aanvallen te lijf te gaan.⁷³ Deze tactiek is binnen de Japanse samenleving zeer opvallend, omdat sociale controle over het algemeen veel subtieler en indirecter wordt uitgeoefend.

c. Men is nieuwsgierig naar erotische en andere lichamelijke eigenschappen van *burakumin*. Deze preoccupatie is vermoedelijk ingegeven door de bestaande sociale afstand en de daaruit voortvloeiende onbekendheid.

d. Op grond van eigen selectieve waarneming constateert de – ook de ontwikkelde – meerderheids-Japanner dat de *burakumin* inderdaad vies zijn, dat zij alleen maar met mede-*burakumin* trouwen en ook in andere opzichten overdreven aan elkaar klitten. Wanneer zij deze 'echte' slechte eigenschappen nu maar zouden veranderen, zouden zij vast niet meer worden gediscrimineerd. Donoghue voegt hieraan toe dat deze opvatting vooral leefde onder de jongere generatie. Ze komt voort uit de al eerder

gesignaleerde vicieuze cirkel van directe en indirecte discriminatie, nu in de vorm van een 'objectieve' bevestiging van het vooroordeel.

Het is overigens wel zo dat de situatie vergeleken met de periode voor de Tweede Wereldoorlog is verbeterd. Dit is deels het gevolg van een algemene economische vooruitgang, waarvan ook de *burakumin* na de oorlog hebben geprofiteerd. Tevens is de strijdbare houding van de emancipatieorganisaties van de *burakumin* zelf belangrijk geweest. Ook al bestonden deze organisaties al sinds 1921-1922, pas na de oorlog ontstond een voldoende democratisch klimaat om als pressiegroep succesvol het beleid van de regering te kunnen beïnvloeden. Zij zijn sterk verbonden met de op nationaal niveau machteloze socialistische en communistische partijen. Toch konden zij gebruik maken van het in de naoorlogse Grondwet uitgesproken principe van de fundamentele gelijkheid van alle Japanners. Het is echter tragisch dat de ideologische tweestrijd tussen de socialistische en communistische partijen ook doorwerkt in de emancipatieorganisaties en keer op keer aanleiding geeft tot heftige ruzies over de achtergronden van de *burakumin*-problematiek en de beste benadering ervan.⁷⁴

SLOTOPMERKINGEN

Het zal duidelijk zijn dat het ontstaan en voortduren van de discriminatie van de *burakumin* niet op grond van puur economische of politieke factoren kan worden verklaard. Deze constatering is van belang, omdat in veel onderzoek het voortduren (soms zelfs het ontstaan) van de discriminatie wordt verklaard uit hun functie als reserve arbeidsmacht. Hoewel veel van de *burakumin* (evenals de Koreaanse minderheid) zeker deze functie vervullen, is hun bestaan niet essentieel voor het Japanse economische systeem. Dit betekent ook dat maatregelen gericht op de verbetering van hun economische positie of op bijvoorbeeld huisvesting en gezondheidszorg onvoldoende zijn om een einde te maken aan de discriminatie. In dit verband is het gemaakte verschil tussen directe en indirecte discriminatie relevant: de meeste antidiscriminatoire maatregelen zijn gericht op het verminderen van de indirecte discriminatie, zonder dat de onderliggende directe discriminatie wordt aangepakt.

Het blijkt mogelijk met een eenvoudig historisch model een aantal aspecten van het verschijnsel te verklaren, zoals de keuze van de groep, het voortduren van de discriminatie na het verdwijnen van de formele belemmeringen van sociale mobiliteit, en de sterke regionale verschillen in de verspreiding van *burakumin*. Voorts suggereert het gebruik van dit model relevante problemen voor verder onderzoek. Een interessant voorbeeld is het ontstaan van mythen over de herkomst van de *eta*, op een moment dat het oorspronkelijke stigma van onreinheid aan kracht begon in te boeten. Hiermee werd de discriminatie van de *eta* tot rassendiscriminatie. Zonder deze mythen zou het onmogelijk zijn geweest de stigmatisering van de groep als vies, onbetrouwbaar enzovoort te blijven rechtvaardigen.

Zoals in de inleiding reeds werd opgemerkt, zijn de parallellen met andere gevallen van rassendiscriminatie groot. Dit blijkt alleen al uit het feit dat een abstract historisch model, ontleend aan een westerse situatie, kan worden gebruikt om verschillende historische opvattingen over een Japans geval met elkaar te verzoenen. Ook in meer concreet opzicht zijn er talloze overeenkomsten met individuele gevallen van

rassendiscriminatie in het Westen. Een goed voorbeeld hiervan zijn de zigeuners, bij wie de definitie van de groep ook in belangrijke mate het gevolg is van de discriminatie en de overheid een belangrijke rol heeft gespeeld in het vastleggen van de stigma's en de sociale afstand.⁷⁵ De wisselwerking tussen directe en indirecte discriminatie, maar ook de trieste paradox dat een groeiend zelfbewustzijn van de *burakumin* hun herkenbaarheid en daarmee het voortduren van de discriminatie bevordert, kennen parallellen met westerse gevallen.

Een besef van de complexe historische achtergrond van het verschijnsel is onontbeerlijk bij het zoeken naar oplossingen. Bijvoorbeeld de paradox dat betere huisvesting of het bezit van een baan de discriminatie zelf niet opheft, kan alleen worden begrepen wanneer men enig inzicht heeft in de rol van de historisch gegroeide etikettering van de woonplaatsen van de *burakumin*. Het betekent dat alleen een lange-termijnproces van totale economische verbetering (om de vicieuze cirkel van verpaupering en bevestiging van negatieve stereotypen te doorbreken) en diepgaande voorlichting (in tegenstelling tot de geritualiseerde vorm die gebruikelijk is⁷⁶) enige hoop op succes kan hebben. Een individuele aanpak van geval tot geval zal hoogstens effecten op de korte termijn hebben en kan in de toekomst de discriminatie versterken.